

Альона Матійчак

Філософія успіху за Айріс Мердок

Сучасна літературна ситуація у практиці світового художнього дискурсу вимагає поглибленого аналізу окремих знакових явищ, важливих для читацького сприйняття як окремого літературного твору, так і самого митця в аспекті їх впливу та унікальності. Безперечно, художня спадщина Айріс Мердок (1919–1999) за силою свого впливу на загальний розвиток світової літератури другої половини ХХ ст. належить до таких феноменів. Професорка філософії Оксфордського університету та авторка понад двадцяти етико-філософських праць, Мердок не менш виразно проявила себе в галузі літератури, привернувши увагу читачів і дослідників неординарністю тематики, несподіваністю сюжетики та витонченістю стилю. Літературний доробок письменниці складається з кількох драматичних творів, двадцяти шести романів, збірки поезії та низки літературно-критичних есе.

Культурними орієнтирами та ознаками визнання внеску письменниці в історію світової культури, свідченням її художньої майстерності й оригінальності таланту слугують присуджені їй літературні премії. Зокрема, А. Мердок була лавреаткою кількох найпрестижніших премій Великої Британії. У 1973 р. за роман «Чорний принц» («The Black Prince») письменниця одержала найдавнішу літературну нагороду Британії – меморіальну премію Джеймса Тейта Блека (The James Tait Black Memorial Prize), яку з 1919 року Единбурзький університет присуджує найкращим британським романістам та авторам біографічних творів. У 1974 р. її роман «Свята і нечестива машина кохання» («The Sacred and Profane Love Machine») дістав престижну премію Уїтбред (The Whitbread Literary Award). За роман «Море, море» («The Sea, The Sea») у 1978 р. Мердок нагороджено Букерівською літературною премією (The Man Booker Prize for Fiction). Загалом романи письменниці шість разів номінувалися

на одержання цієї премії; подібне досягнення й досі не перевершене жодним письменником Великої Британії. Її було нагороджено Орденом Британської Імперії (The Most Excellent Order of the British Empire) і присвоєно титул Dame у 1987 р. У 2001 році її перший опублікований роман «Під сіттю» («Under the Net», 1954) увійшов до 100 найкращих англійських романів ХХ ст. (the American Modern Library). Неординарність Мердок як письменниці засвідчена її біографами Пітером Конраді (*Iris Murdoch: A Life, 2001*) та А.Н. Уїлсоном (*Iris Murdoch As I Knew Her, 2003*), а також спогадами її чоловіка – Дона Оксфордського університету Джона Бейлі (*Iris: A Memoir, 1998; Elegy for Iris, 1999*).

У чому ж секрет літературного успіху Айріс Мердок? Відзначимо принаймні кілька знакових маркерів: 1. *Жанростильова специфіка* її романів вирізняється активними філософськими рефлексіями світоглядного спрямування. Зокрема, йдеться про перенесення в художню площину проблем етико-естетичного плану, що функціонують як жанротворчі, зумовлюючи художні стратегії та доміанти в цілісній структурі її світоглядних романів, яким притаманний органічний зв'язок саме з «філософією як світоглядом», «життєрозумінням». Такий підхід цілком узгоджується з позицією самої Мердок, артикульованою нею в теоретико-критичних та філософських есе («*Vision and Choice in Morality*», «*The Sublime and the Beautiful Revisited*», «*On 'God' and 'Good'*»), а також в інтерв'ю («*Literature and Philosophy: A Conversation with Bryan Magee*»).

2. *Моральна філософія без моралізаторства*. Художній підхід у Мердок спрямовано на постановку певних світоглядно-філософських питань із позиції моральної філософії. Роман Мердок постає як унікальне метажанрове утворення, в якому на першому плані завжди людські стосунки. У «*Верховенстві добра*» Мердок писала, що люди схильні до ілюзій та фантазій, вони відмовляються дивитися правді в очі, оскільки це може пошкодити наше крихе его.

Література: маркери успіху

На її думку, Людина недосконала, але її потрібно сприймати і любити з усіма помилками та недоліками. Важливі в цьому плані її власні філософські есе («The Sublime and the Good», «The Sublime and the Beautiful», «The Sovereignty of Good Over Other Concepts», «The Fire and the Sun: Why Plato Banished the Artists», «The Idea of Perfection»). Розвиваючи трансчасові платонівські ідеї Добра (Блага), Любові (Еросу), Краси, Мистецтва, романістка прагнула морального вдосконалення сучасної людини.

3. *Морально-етична проблематика та інтертекстуальність* як складові поетики її романів. У межах кожного мердоківського роману простежується наскрізна інтертекстуальність як діалог з іншими текстами світової культури через численні ремінісценції, явні та приховані алюзії на художню літературу (прозу й поезію), біблійні тексти та філософські праці. Серед аспектів інтертекстуальності (музика, живопис, театр, художня література, філософія, релігія та ін.) найбільш чітко акцентовані літературний і філософсько-релігійний. Мердок вважає, що по-справжньому пізнати або зрозуміти іншу людину є надзвичайно складним завданням. Це завдання – «прорвати завісу егоїстичної свідомості і прийти до того, щоб побачити світ таким, яким він є» (Murdoch I. *Existentialists and Mystics. Writings on philosophy and literature*. New York : Penguin Books, 1999. P. 376–377).

4. Одну з провідних позицій у творчій рецепції Мердок займає *філософське осмислення релігійно-етичної проблематики*: онтологічних проблем («The Ontological Proof» – Murdoch I. *Metaphysics as a Guide to Morals*. New York : Penguin Books, 1993. 520 p.), питання сенсу життя, релігії і віри (обігруються біблійні мотиви, християнські, мотиви східних релігій), архетипні уявлення, в яких архаїчні образи та переживання піддаються свідомій обробці й постають у вигляді перероблених, охудожнених форм світосприйняття.

Благословенна успіхом письменниці, Мердок з розумінням і співчуттям ставилася до почуттів своїх героїв, до їхніх прагнень

осягнути гармонію та досконалість світу, мистецтва, буття, кохання, вічності. Отже, філософія успіху, за Айріс Мердок, – у її неперекорному прагненні до впорядкування сучасного світу, протистоянні хаосу життя, відновленні в цьому світі пріоритету споконвічних людських цінностей.

Світлана Маценка

Парадокси успіху за Бертольтом Брехтом

Німецький письменник, поет, драматург, теоретик театру, режисер Бертольт Брехт (*Bertolt Brecht, 1898–1956*), безумовно, належить до особливо успішних і знаменитих митців ХХ століття. Це засвідчують, зокрема, його всесвітнє визнання й авторитет у царині самотньої драматургії і театру ХХ століття, нагородження престижними преміями (він лавреат премії імені Гайнріха Кляйста, національної премії першого класу Вільгельма Піка, національної премії НДР, інтернаціональної сталінської премії миру), заснування власного театру «Берлінський ансамбль» і реалізація в ньому авторської інтермедіальної театральної естетики, неповторний упізнаваний індивідуальний виконавський стиль, який продовжує культивуватися до сьогодні, надзвичайно широка популярність його озвученої поезії, зокрема джазованих балад.

Як і інші його колеги на літературній сцені, передусім Томас Манн, Бертольт Брехт усвідомлював, що успіх і визнання досягаються активними цілеспрямованими зусиллями, а також широким використанням нових медіа і популярних трендів культурного виробництва. Вагомою складовою його успіху виявилися манера висловлювання письменника, його специфічний погляд на світ, його прагнення активізувати мисленнєвий процес своїх реципієнтів.

Найсенсаційнішим успіхом німецького драматурга вважають театральну постановку «*Тригрошової опери*» у берлінському театрі на Шіфбауердам, яка відбулася 31 серпня 1928 року. Безпосередньо після прем'єри її